

Ifous yttrande över Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare, U2021:03373

Till
Utbildningsdepartementet

Inledning

Ifous är ett fristående forskningsinstitut som drivs som en ideell förening med de tre skolhuvudmannorganisationerna Sveriges kommuner och regioner (SKR), Friskolornas riksförbund och Idéburna skolors riksförbund som grundande medlemmar. I uppdraget ingår att vara en nationell plattform för skolans forsknings- och utvecklingsarbete (FoU). Verksamheten syftar till att stärka lärar- och ledarprofessionerna i skolan och bidra till utbildning på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Ifous är inte officiell remissinstans men vill ändå lämna synpunkter på regeringens förslag i promemorian *Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare* grundade i tio års erfarenheter av FoU-arbete i samverkan med skolhuvudmän och lärosäten. Synpunkterna berör de frågor som har bäring på Ifous verksamhet. Det gäller framförallt förslagen om en nationell struktur för kompetensutveckling.

Sammanfattning av Ifous synpunkter

- Ifous stödjer förslaget om en nationell struktur för kompetensutveckling men ser en risk att de nationella satsningarna kommer att konkurrera med och därmed inskränka skolhuvudmannens möjligheter att erbjuda kompetensutveckling som utgår från de lokala förutsättningarna och behoven.
- Ifous välkomnar ambitionen att kompetensutvecklingsutbudet med tiden ska ge fler möjlighet att nå en masterexamen och därmed få behörighet till forskarutbildning. De nationella, individuellt inriktade kompetensutvecklingssatsningarna får dock inte inskränka möjligheterna till gemensamt utvecklingsarbete lokalt som också bidrar till lärares professionella utveckling och lärande.
- Ifous anser att ansvarsfördelningen mellan Skolverket och lärosätena är otydlig i förslaget. En tydligare rågång bör gälla mellan Skolverket som ansvarig för generella kompetensutvecklingssatsningar inför implementering av reformer och nya styrdokument eller i samband med generella nationella satsningar, å ena sidan och

lärosätena som ansvariga för att i anslutning till en forskningsbaserad lärarutbildning erbjuda vidareutbildningar på avancerad nivå, å den andra.

- Ifous stödjer inte förslaget om att det bara är sådan kompetensutveckling som erbjuds inom ramen för det nationella professionsprogrammet som ska ligga till grund för ansökan om meritering. Även lokala utvecklingsprojekt eller långsiktiga FoU-samverkansprojekt där lärare och skollärare arbetar tillsammans med forskare måste betraktas som professionsstärkande och kunna ligga till grund för meritering.
- Ifous vill särskilt lyfta fram vikten av att ett nationellt professionsprogram inte begränsar möjligheterna till FoU-samverkan på olika nivåer – lokalt, regionalt och nationellt – i flera olika former och mellan olika aktörer.

Nationell struktur för kompetensutveckling

Ifous stödjer förslaget om en nationell struktur för kompetensutveckling som ska ge rektorer, lärare och förskollärare möjlighet att bredda sin kompetens och utveckla sin yrkesskicklighet. Det är positivt att viss kompetensutveckling görs nationellt tillgänglig inom ramen för ett professionsprogram då många mindre skolhuvudmän saknar möjlighet att på egen hand beställa uppdragsutbildning från ett lärosäte eftersom volymen är för liten. Den kompetensutveckling som erbjuds nationellt bör dock begränsas till sådan som möter generella behov och som finns på många håll i landet. Annars ser Ifous en risk att de nationella satsningarna inskränker skolhuvudmännens möjligheter att erbjuda kompetensutveckling som utgår från de lokala förutsättningarna och de behov som har identifierats lokalt. Kärnan i skolhuvudmännens ansvar är att utbildningen utformas så att den möter de behov som finns och ger förutsättningar för elevernas kunskapsutveckling. Centralt i det systematiska kvalitetsarbetet är också att regelbundet och systematiskt följa upp och utvärdera den egna verksamheten, analysera resultaten och låta analysen ligga till grund för åtgärder. Sådana åtgärder kan handla om förändrad organisation, justerad resursfördelning, eller beslut om olika kompetensutvecklingsåtgärder, utvecklingsprojekt eller mer långsiktigt forsknings- och utvecklingsarbete (FoU). Om det nationella professionsprogrammet utformas så att det konkurrerar med de lokala satsningarna riskerar det att hämma skolutvecklingen generellt. Innehållet i och formerna för kompetensutveckling behöver anpassas till de lokala sammanhangen. Storleken på skolor och förskolor liksom avståndet till ett lärosäte är exempel på faktorer som har betydelse. Valet av kompetensutveckling påverkas också av om syftet är individuell utveckling i ett längre perspektiv eller utveckling av undervisning genom ett gemensamt kollegialt lärande.

Ifous välkomnar ambitionen att kompetensutvecklingsutbudet med tiden ska ge fler möjlighet att nå en masterexamen i didaktik, ämnesdidaktik eller skolläraryrket och därmed få behörighet till forskarutbildning. En sådan utveckling är angelägen för att stärka professionernas attraktionskraft och för att bidra till större vetenskaplig förankring. Även om den individuellt inriktade kompetensutvecklingen är viktig måste det samtidigt finnas utrymme och incitament för gemensamt utvecklingsarbete lokalt, vilket också bidrar till lärares professionella utveckling och lärande. Ett nationellt professionsprogram måste därför ge utrymme för båda delarna. Ifous vill här understryka vikten av att lärare får möjlighet att på ett strukturerat sätt samarbeta med kollegor för att utveckla den egna undervisningspraktiken. För detta krävs forum, strukturer och tidsmässiga förutsättningar så

att lärare gemensamt kan diskutera undervisningssituationer och didaktiska frågor, lyfta problem och svårigheter och kritiskt granska både sitt eget och kollegors arbete. Det måste också finnas möjlighet för både lärare och rektorer att tillsammans fördjupa sig i olika forskningsbaserade utvecklingsprojekt. Den nationella individuellt inriktade kompetensutvecklingen måste därför utformas så att det gemensamma lärandet på en förskola eller skola inte prioriteras ner. Snarare bör det gemensamma kollegiala lärandet ses som en lika nödvändig del av professionsutvecklingen som det individuella.

Skolverket som ansvarig myndighet

Ifous ser med oro på att den nationella funktionen med ansvar för professionsprogrammet, som föreslås bli Skolverket, riskerar att få en alltför stark roll. Som framgår av resonemangen ovan finns en risk att skolhuvudmännens ansvar inskränks och de lokala behoven åsidosätts. När det gäller akademins roll ser Ifous att den är otydlig i promemorian. Det kan definitivt finnas behov av en nationell samordnande funktion för utbildningsinsatser inför implementering av reformer och nya styrdokument eller i samband med de olika nationella satsningar som exempelvis de olika lärarlyften. För detta är Skolverket den självklara instansen. Däremot anser Ifous att det bör vara universitet och högskolor i anslutning till en forskningsbaserad lärarutbildning som ska erbjuda de professionella vidareutbildningar på avancerad nivå. Det är ett viktigt led i att i verklig mening professionalisera både lärar- och skolledaryrkena. Genom att inrätta ett system för professions- och kompetensutveckling som ligger vid sidan av lärosäten och lärarutbildningar skapas en otydlighet i struktur och ansvarsfördelning.

Ytterligare en farhåga rör lärosätenas resurser. Så som det presenteras i promemorian består lärosätenas roll mest i att vara underleverantörer av utbildningar beställda av Skolverket. Redan idag beställer både Skolverket och enskilda skolhuvudmän uppdragsutbildning från lärosätena. För huvudmän kan det ibland vara svårt då det inte finns tillräckligt många lektorer på ett lärosäte. Denna problematik riskerar att förvärras om lektorerna binds upp av kurser inom professionsprogrammet. Även om regeringen skulle öka resurstilldelningen till lärosätena skulle det sannolikt dröja innan den personella kapaciteten fullt ut kan svara mot efterfrågan.

Ifous vill särskilt framhålla den FoU-samverkan som pågår på många håll i landet i Ifous regi där lärare och skolledare arbetar tillsammans med forskare från olika lärosäten i långsiktiga FoU-arbeten. Det är av yttersta vikt att denna samverkan inte tvingas stå tillbaka därför att lärosätenas resurser måste gå till det nationella utbudet inom ramen för professionsprogrammet.

Nationellt meriteringssystem

Ifous avstår från att lämna synpunkter på de detaljerade förslagen som rör ett nationellt meriteringssystem. Generellt vill dock Ifous understryka att det inte bara bör vara sådan kompetensutveckling som erbjuds inom ramen för professionsprogrammet som ska ligga till grund för ansökan om meritering. Även lokala utvecklingsprojekt eller långsiktiga FoU-

samverkansprojekt där lärare och skolledare arbetar tillsammans med forskare måste betraktas som professionsstärkande och kunna ligga till grund för meritering.

Stärkta förutsättningar för en skola på vetenskaplig grund

Ifous delar uppfattningen att förutsättningarna för en skola på vetenskaplig grund behöver stärkas. För det ska kunna bli verklighet krävs att de som arbetar i skolan har ett vetenskapligt förhållningssätt och forskningsbaserad kunskap om undervisning och lärande. Det förutsätter att det finns forskningsresultat som är relevanta för det dagliga arbetet i skolan. Avsaknaden av sådan forskning inom utbildningsområdet har påtalats av många. Ifous instämmer därför i bedömningen att forskning om och i skola och undervisning behöver förstärkas.

I detta sammanhang vill Ifous ändå lyfta fram den forskning och den kunskapsproduktion som faktiskt pågår på olika håll och i olika samverkanskonstellationer och som är relevant för skolans yrkesgrupper. Här vänder sig Ifous mot promemorians snäva beskrivning av vilka instanser som ansvarar för att relevant forskning kommer till stånd. Hit hör inte bara Vetenskapsrådet och Skolforskningsinstitutet. Även andra statliga forskningsfinansiärer som Vinnova och Forte producerar kunskap som är relevant för skolan, liksom flera av de så kallade forskande myndigheterna och de kommunala och regionala FoU-enheterna. ULF-avtalen har också lett till mer forskning som är relevant för de yrkesverksamma i skolan. Sedan tio år tillbaka är också Ifous en betydande forsknings- och kunskapsproducent efter att ha avslutat 13 FoU-program där 2 500 lärare och skolledare har arbetat tillsammans med forskare från ett tiotal olika lärosäten.

Volym och aktivitet när det gäller praktisknära forskning har alltså ökat, men det räcker inte. Det behövs också mer samverkan – mellan skolhuvudmän och lärosäten, mellan lärare och forskare. Det behövs också mer av samarbete mellan skolhuvudmän som arbetar med samma slags utmaningar och de behöver kunna samverka med de forskare som är bäst lämpade för den aktuella frågan – oavsett var i landet de befinner sig. Ifous menar att det är viktigt att inte begränsa möjligheterna att bedriva samverkan i flera olika former, med olika aktörer, och inte heller utrymmer att prova och utvärdera nya modeller.

För att säkerställa att den kontinuerliga professions- och kompetensutvecklingen utgår från de reella behov som lärare och skolledare har för att klara den dagliga undervisningspraktiken krävs alltså dialog och samverkan. Ifous vill även i detta sammanhang uppmärksamma regeringen på den samverkan som redan idag pågår inom ramen för Ifous långsiktiga FoU-arbete.

Stockholm i oktober 2021

Mats Gerdau
Ordförande Ifous

Marie-Hélène Ahnberg
VD Ifous